

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ДО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ENGAGING PUBLIC FORMATIONS IN THE OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITY OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Олександр Денисюк¹

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29001)

Oleksandr Denysiuk

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (46, Shevchenko Str., Khmelnytskyi, 29001)

Отримано: 29.11.2025. Затверджено: 27.12.2025

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено участь місцевого населення у сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України. Обґрунтовано, що в умовах збройної агресії проти України та дії правового режиму воєнного стану взаємодія прикордонних підрозділів із громадськістю набуває особливого значення як елемент забезпечення національної безпеки та захисту державного кордону. Проаналізовано нормативно-правову базу, яка регламентує участь громадян і громадських формувань в охороні державного кордону, зокрема положення законів України та відомчих інструкцій. З'ясовано, що чинне законодавство створює лише загальні рамки такої участі та не забезпечує належного механізму залучення громадськості до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. На підставі

¹ здобувач вищої освіти; orcid 0000-0002-0689-5672; e-mail: odenusyk95@gmail.com

статистичних даних Адміністрації Державної прикордонної служби України встановлено тенденцію до скорочення кількості активних громадських формувань у прикордонних регіонах, що зумовлено мобілізаційними процесами, окупацією окремих територій та залученням членів формувань до складу сил оборони. Доведено наявність нереалізованого потенціалу громадських формувань у сфері оперативно-розшукового забезпечення охорони державного кордону. Набула подальшого розвитку класифікація громадських формувань, що беруть участь в охороні державного кордону, за характером завдань, напрямом діяльності, складом, обсягом повноважень та формами взаємодії з підрозділами Державної прикордонної служби. Наголошено на доцільності інституціоналізації участі місцевого населення, ветеранів Державної прикордонної служби та учасників бойових дій у сприянні оперативно-розшуковій діяльності, а також на необхідності удосконалення системи морального й матеріального стимулювання такої співпраці.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, Державна прикордонна служба України, державний кордон, громадські формування, місцеве населення, національна безпека, воєнний стан.

ABSTRACT

The article examines the involvement of the local population in facilitating the operational-search activity carried out by the operational units of the State Border Guard Service of Ukraine. It is substantiated that, in the context of armed aggression against Ukraine and the application of the legal regime of martial law, interaction between border guard units and the public acquires particular significance as an element of ensuring national security and protecting the state border. The regulatory and legal framework governing the participation of citizens and public formations in the protection of the state border is analyzed, including the provisions of Ukrainian laws and departmental instructions. It is established that the current legislation provides only general guidelines for such participation and does not ensure an effective mechanism for involving the public in the performance of operational-search tasks. Based on statistical data from the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine, a trend toward a decrease in the number of active public formations in border regions has been identified. This trend is caused by mobilization processes, the occupation of certain territories, and the involvement of members of these formations in the defense forces. The existence of unrealized potential of public formations in the field of operational-search support for state border protection is substantiated. The classification of public formations participating in the protection of the state border has been further developed according to the nature of their tasks, areas of activity, composition, scope of powers, and forms of interaction with border guard units. Emphasis is placed on the expediency of institutionalizing the participation of local residents, veterans of the State Border Guard Service, and combatants in facilitating operational-search activity, as well as on the need to improve the system of moral and material incentives for such cooperation.

Key words: operational-search activity; State Border Guard Service of Ukraine; State Border; public formations; local population; national security; martial law.

I. ВСТУП

Оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України для сприяння у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльно-

сті, яка є однією із її функцій звертаються до різних осіб у тому числі місцевого населення прикордоння. Докорінні зміни безпекового середовища України внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації об'єктивно підвищили роль державного кордону як одного з ключових елементів національної безпеки. В умовах обмежених ресурсів правоохоронних органів та значного навантаження на оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України особливого значення набуває залучення місцевого населення прикордонних регіонів до протидії правопорушенням, у тому числі шляхом сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності. Водночас відсутність системного наукового осмислення цієї проблематики та фрагментарність правового регулювання зумовлюють необхідність її комплексного дослідження.

Питання участі громадських формувань у охороні громадського порядку і державного кордону досліджувалося в юридичній науці з різним ступенем глибини. Так, А. М. Долгополов у своїй дисертаційній роботі розглянув організаційно-правові засади діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку, звертаючи особливу увагу на механізми їх взаємодії з правоохоронними органами. Автор обґрунтував необхідність нормативного закріплення чітких меж повноважень таких формувань¹. В. І. Московець досліджував правові основи участі громадських об'єднань у сфері громадської безпеки, зосередившись на питаннях взаємодії з органами внутрішніх справ. У своїх працях він наголошував на потребі посилення ролі інститутів громадянського суспільства у правоохоронній сфері². І. Б. Стахура детально досліджує адміністративно-правові засади планування профілактичної діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку. Автор акцентує увагу на необхідності чіткого планування заходів профілактики правопорушень та визначає вимоги до таких планів, їх структуру та послідовність реалізації. У статті також наголошується на важливості застосування принципів законності, науко-

¹ Долгополов А. М. (2008). Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ. 268 с.

² Московець В. І. (2011). Правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. № 3. С. 79–86.

вої обґрунтованості, актуальності, своєчасності й інформативності при розробці планів. Особливу увагу приділено ролі органів внутрішніх справ у забезпеченні взаємодії з громадськими формуваннями та доцільності використання типових планів для підвищення ефективності такої взаємодії¹.

Варто звернути увагу і на колективну монографію В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного і С. С. Шрамко та інших, у якій комплексно досліджено участь громадськості у сфері запобігання злочинності. Автори проаналізували громадськість як суб'єкта кримінологічного впливу та адміністративно-правової діяльності, пропонують розглядати громадськість не лише як допоміжний елемент у діяльності правоохоронних органів, а як повноцінного учасника системи безпеки. Значна увага у монографії приділена формам громадської участі, принципам її ефективності, а також ролі громадських формувань у взаємодії з поліцією. Хоча охорона державного кордону не є прямим об'єктом дослідження, наведені положення створюють підґрунтя для розширення сфери аналізу щодо участі громадських структур у цій ділянці публічної безпеки².

А. М. Захарченко і О. С. Тарасенко досліджують особливості правового регулювання припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. У своїй роботі автори звертають увагу на відсутність єдиного правового механізму примусового припинення таких формувань у разі порушення ними законодавства. Наголошується, що чинне законодавство не передбачає чітко визначеної процедури анулювання статусу громадського формування, зокрема в контексті національної безпеки та протидії колабораціонізму. Автори підкреслюють потребу у вдосконаленні нормативного регулювання, зокрема в частині чіткої диференціації підстав для припинення діяльності формувань, що здійснюють функції з охорони державного кордону³.

¹ Стахура І. Б. (2013). Адміністративно-правові засади планування профілактичної роботи громадських формувань з охорони громадського порядку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Вип. 3. С. 282–291.

² Голінф В. В., Колодяжний М. Г. (ред.) (2017). *Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія*. Харків : Право, 2017. 284 с.

³ Захарченко А. М., Тарасенко О. С. (2025). Правові аспекти примусового припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. *Правовий часопис Донбасу*. № 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-47-53>

Незважаючи на значний внесок зазначених авторів у вивчення проблем залучення громадськості до правоохоронної діяльності, слід зауважити, що більшість робіт стосуються участі громадських формувань саме в охороні громадського порядку у взаємодії з органами внутрішніх справ. Частина праць має застарілий характер, а питання участі громадських формувань в охороні державного кордону України залишаються майже не дослідженими. Саме тому дослідження цієї проблематики має важливе наукове і практичне значення.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правових та організаційних засад участі місцевого населення у сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України, а також визначення напрямів удосконалення механізмів такої взаємодії в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети використано систему загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема: діалектичний метод — для дослідження розвитку та трансформації форм участі громадськості в охороні державного кордону; формально-юридичний метод — для аналізу положень законів України та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність і участь громадян у забезпеченні прикордонної безпеки; системно-структурний метод — для визначення місця громадських формувань у механізмі забезпечення безпеки державного кордону; статистичний метод — для аналізу кількісних показників діяльності громадських формувань та їх залучення до охорони державного кордону; соціологічний метод (анкетування, узагальнення практичного досвіду) — для оцінки рівня використання потенціалу громадськості оперативними підрозділами; метод класифікації — для формування авторської типології громадських формувань. Застосування зазначених методів у сукупності забезпечило об'єктивність та комплексність наукових висновків.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Організація роботи з громадськими формуваннями регламентується, Законом України «Про участь громадян в охороні громадського

порядку і державного кордону»¹, а також відомчою Інструкцією про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону, що затверджена наказом МВС України від 15.09.2014 № 948².

Громадські формування з охорони державного кордону здійснюють свою діяльність у межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, є елементом участі громадськості у забезпеченні захисту національних інтересів України у сфері безпеки державного кордону України, демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами³.

Окрім цього правовою основою участі громадськості в охороні державного кордону є положення статті 22 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», які визначають, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, їх службові і посадові особи в межах своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі в охороні державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Державна прикордонна служба України має право для виконання покладених на неї завдань залучати до співробітництва на платній та безоплатній основі осіб за їх згодою, а також громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону у порядку, встановленому законами, що регулюють оперативно-розшукову діяльність та участь громадян в охороні державного кордону України⁴.

Державна прикордонна служба України, як відкрита для цивільного демократичного контролю організація активно використовує допомогу громадськості при виконанні покладених завдань. За даними Адміністрації Державної прикордонної служби України кількість громадських формувань з охорони державного кордону не є сталою. Станом на 2024 рік кількість громадських формувань зменшилась у порівнянні з довоєнним періодом на 28 % (становить — 50 оди-

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 40. Ст. 338.

² Про затвердження Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>

³ Там само.

⁴ Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

ниць), відповідно зменшилась і кількість членів. Фактично залучаються до охорони державного кордону 25 громадських формувань, загальною чисельністю 417 чоловік¹.

Звернемося до статистичних даних Адміністрації Державної прикордонної служби України щодо кількісного складу громадських формувань з охорони державного кордону.

Таблиця 1.

Кількісний склад громадських формувань з охорони державного кордону

№ з/п	Область	До початку повномасштабного вторгнення рф		Станом на 01 січня 2024 року		Застосування ГФ в охороні ДК упродовж 2023 року	
		Кількість громадських формувань	Кількість членів громадських формувань	Кількість громадських формувань	Кількість членів громадських формувань	Кількість громадських формувань	Кількість членів громадських формувань
1	Волинська область	3	61	0	0		
2	Львівська область	17	336	9	139	8	126
3	Закарпатська область	2	34	1	25		
4	Вінницька область	3	99	2	86		
5	Одеська область	22	321	27	595	16	269
6	Херсонська область	6	152	0	0		
7	Запорізька область	1	18	0	0		
8	Сумська область	2	28	0	0		
9	Рівненська область	2	36	1	15		
10	Чернігівська область	7	81	6	74	1	22
11	Житомирська область	1	10	1	15		
12	Київська область	2	57	1	20		
13	Місто Київ	2	268	2	113		
Усього		70	1501	50	1082	25	417

Як бачимо існує тенденція до зменшення інтенсивності залучення (незалучення) громадських формувань до охорони державного кордону, яка відповідно обумовлена тим, що більшість членів громадських

¹ Довідка щодо діяльності Державної прикордонної служби України з організації та координації роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/gromadski-formuvannya-z-ohoroni-gromadskogo-poryadku-i-derzhavnogo-kordonu>

формувань з метою виконання свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України вступили до лав Збройних Сил України (інших складових сил оборони), у тому числі і до складу добровольчих формувань територіальних громад, які утворюються відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» для виконання на добровольчих засадах завдань територіальної оборони¹.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій»² та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад»³, у разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану всі добровольчі формування територіальних громад переходять в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил територіальної оборони Збройних сил України.

На час дії воєнного стану за рішенням Головнокомандувача Збройних сил України добровольчі формування територіальних громад повністю або частково можуть залучатися до виконання завдань територіальної оборони поза межами визначеної зони територіальної оборони, а також направлятися до районів ведення воєнних (бойових) дій⁴. Діяльність добровольчого формування провадиться під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони Збройних сил за територіальним принципом⁵.

¹ Там само.

² Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій: Закон України від 03.05.2022 № 2237-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>

³ Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text>

⁴ Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій: Закон України від 03.05.2022 № 2237-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>

⁵ Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text>

Згідно з Інструкцією про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону¹ члени громадського формування залучаються підрозділом охорони державного кордону (прикордонним загonom) до охорони державного кордону за місцем реєстрації такого формування. Виконання завдань з охорони державного кордону здійснюється не самостійно, а з відповідною посадовою особою. Проте у сільській місцевості здійснюють охорону — самостійно шляхом виконання конкретних доручень начальників підрозділів охорони державного кордону.

Члени громадських формувань можуть входити до складу прикордонних нарядів, які обов'язково очолюються військовослужбовцями Державної прикордонної служби, який і керує діями членів громадського формування.

Інструкція забороняє включати членів громадського формування до прикордонних нарядів, що складаються тільки з військовослужбовців, які проходять стажування (курсantів, слухачів навчальних закладів), та військовослужбовців, які проходять службу в підрозділі менше ніж шість місяців².

Пункт 2.3 Інструкції закріплює право оперативно-розшукового відділу органу охорони державного кордону подавати пропозиції до штабу щодо використання громадських формувань в охороні державного кордону та удосконалення їх діяльності. Тобто ми бачимо, що на рівні Інструкції передбачена можливість використання членів громадських формувань для виконання і завдань оперативно-розшукової діяльності. Можна стверджувати, що у використанні членів громадських формувань існує прихований потенціал для оперативних підрозділів Державної прикордонної служби.

Проте, на жаль, на практиці у здійсненні оперативно-розшукової діяльності постійно використовують громадські формування з охорони державного кордону лише 12,3 % опитаних оперативних працівників, 38 % — інколи звертаються за її допомогою і 49,7 % (майже половина) — таку допомогу не використовують взагалі.

¹ Про затвердження Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>

² Там само.

В юридичній літературі громадські об'єднання у сфері охорони громадського порядку і державного кордону поділяють на види та підвиди¹. Проведений аналіз літератури за цією темою дав змогу сформуванню певну класифікацію громадських формувань, що беруть участь в охороні державного кордону, за такими 7 критеріями:

1. *За характером завдань, що виконуються:* а) громадські формування, спеціально створені для виконання правоохоронних завдань з охорони державного кордону; б) громадські формування, для яких виконання правоохоронних функцій є тільки одним з напрямків їх діяльності (об'єднання ветеранів, учасників антитерористичної операції, учасники російсько-української війни тощо).

2. *За напрямком діяльності:* а) охороняють державний кордон; б) сприяють охороні державного кордону; в) надають допомогу ветеранам прикордонної служби.

3. *За складом:* а) громадські формування, у складі яких є колишні військовослужбовці Державної прикордонної служби; б) громадські формування, членами яких є лише цивільні особи.

4. *За порядком виконання покладених на них завдань:* а) ті, які виконують такі завдання лише спільно із військовослужбовцями Державної прикордонної служби (громадські формування, які здійснюють охорону державного кордону); б) ті, які можуть виконувати правоохоронні функції самостійно. Закріплення такого права повинно мати нормативне визначення.

5. *За наявністю (відсутністю) права застосовувати примусові заходи, складати необхідні процесуальні документи:* а) ті, які такі права мають (громадські формування з охорони державного кордону); б) ті, які таких прав не мають, тобто можуть лише проінформувати компетентні органи про вчинення правопорушення.

6. *За наявністю (відсутністю) реквізитів під час виконання правоохоронних завдань:* а) ті, які мають уніформу тощо; б) ті, які виконують правоохоронні функції у цивільному одязі.

¹ Долгополов А. М. (2008). Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ. 268 с.; Каблов Д. С. (2007). Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Донецьк, 2007. 191 с.

7. Залежно від наявності координаційних повноважень: а) громадські формування, які мають координаційні повноваження (громадські ради при Адміністрації Державної прикордонної служби України, координаційні ради тощо); б) громадські формування, які таких повноважень не мають.

Належно організована взаємодія місцевого населення з представниками органів охорони державного кордону, а в нашому випадку оперативних підрозділів сприятиме створенню позитивного іміджу Державної прикордонної служби України, а також відповідає основному принципу діяльності Державної прикордонної служби України взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на неї завдань. Однак належне дотримання цього принципу відповідатиме іншому — прийняттю участі громадськості у формуванні державної політики.

Ефективну взаємодію місцевого населення з оперативними підрозділами можна організувати через розробку стратегії протидії злочинності, профілактики правопорушень і забезпечення безпеки на державному кордоні.

У свою чергу підвищення ефективності діяльності діючих та утворення нових громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, залучення громадських організацій до охорони державного кордону входить до основних заходів, які необхідно вживати для посилення системи безпеки державного кордону відповідно до Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р¹.

З метою формування міцних зв'язків між оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України та особами, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності необхідно на державному рівні формувати стійку систему ідеологічних поглядів, які заохочують громадян брати участь у охороні державного кордону. Основний ідеологічний постулат повинен зводитись до того,

¹ Стратегія розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-p#Text>

що участь громадян в охороні державного кордону (шляхом сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності у тому числі) є не просто правом громадянина, а його конституційним обов'язком¹.

Необхідно активно використовувати патріотичне виховання, формувати традиції, всіляко висвітлювати героїзм співвітчизників (Революція Гідності, участь прикордонників у російсько-українській війні тощо). Державна прикордонна служба України повинна проводити різноманітні просвітницькі заходи, які будуть спрямовані на виховання у суспільства любов до України, непорушності державних кордонів.

Одним із вагомих факторів, який у сучасних умовах виходить на передній план є моральне і матеріальне заохочення таких осіб сприяти здійсненню оперативно-розшукової діяльності. Важливим елементом морального заохочення осіб, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності на державному кордоні може бути заохочення відомчими відзнаками. До 2013 р. у якості морального заохочення особам, які сприяють в охороні державного кордону заохочували медаллю «За сприяння в охороні кордону» (2003). Вважаємо, що необхідно переглянути та відновити можливість заохочувати громадян такою відзнакою.

Участь громадськості у протидії кримінальним правопорушенням у зарубіжних країнах цілком вписується в концепцію «Community Policing» (постійна взаємодія поліції з населенням та місцевою владою заради спільного безпечного простору). Ця концепція є визначальною для діяльності кримінальної поліції більшості Європейських, Скандинавських, Південно- та Північно-Американських країнах, однак специфіка організації роботи підрозділів кримінальної поліції (структурної побудови, функціонального призначення, завдань, компетенції) в цих країнах, обумовили розвиток різних підходів до ієрархії керівних документів з питань використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності².

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

² Христов О. В. (2021). Система правового регулювання використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: компаративний аналіз, можливості для України. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. № 7(94). С. 67–68. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69>

Участь членів громадських формувань в охороні державного кордону є добровільним бажанням допомагати правоохоронним органам, яке ґрунтується на ідеологічних і моральних переконаннях, почутті обов'язку перед державою.

Проте Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» передбачає низку заходів, які стимулюють членів громадських формувань брати таку участь. Так, стаття 18 цього Закону передбачає заходи заохочення і стягнення щодо членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону. За активну участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону заохочуються органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України, іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом оголошення подяки або видачі цінного подарунка чи грошової винагороди¹.

Крім того, підприємства, установи і організації за поданням керівних органів громадських формувань можуть надавати членам цих об'єднань пільгові путівки до санаторію або будинку відпочинку, додаткову оплачувану відпустку терміном до 5 днів та інші види заохочення і пільги, визначені зборами трудового колективу, за рахунок власних коштів. За поданням керівних органів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону члени цих формувань, які беруть найбільш активну участь в охороні громадського порядку, мають переважне право на вступ до навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Державної прикордонної служби України, прийняття на службу до органів Національної поліції або Державної прикордонної служби України. За особливі заслуги під час виконання свого громадського обов'язку та виявлення при цьому мужності і героїзму члени громадського формування відзначаються в установленому порядку державними нагородами².

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

² Там само.

До членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, які несумлінно ставляться до виконання своїх обов'язків, можуть застосовуватися за рішенням загальних зборів або керівного виконавчого органу цього об'єднання стягнення у вигляді попередження, догани, виключення із членів громадського формування.

Окремої уваги заслуговує необхідність належного унормування участі громадян у здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Вітчизняний вчений О. Л. Христов також вважає, що правове регулювання використання громадськості підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність потребують вирішення шляхом закріплення концепції використання громадськості¹.

Використання громадськості оперативними підрозділами у виконанні завдань оперативно-розшукового та кримінального провадження забезпечує легітимність оперативно-розшукового процесу і негласної роботи під час кримінального провадження. Оперативні підрозділи кримінальної поліції отримують виключну можливість вирішення складних оперативно-тактичних ситуацій, які іншим способом, як використання громадськості, виконати неможливо².

Більшість практичних працівників (66,5 %) вважають, що гласне сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності впливає з конституційних обов'язків фізичних чи юридичних осіб, решта так не вважають. Ми схилиємося до того, що Конституція України зобов'язує кожного громадянина сприяти правоохоронним органам хоча і на засадах добровільності.

Цивільне населення має дещо інше бачення, хоча воно і не має кардинальних розбіжностей, так 48,7 % опитаних вважають, що сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності виходить із конституційних обов'язків громадян, 11,2 % не погоджуються з такою думкою і 40,1 % не мають чіткої відповіді.

¹ Христов О. В. (2021). Система правового регулювання використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: компаративний аналіз, можливості для України. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. № 7(94). С. 67–68. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69>

² Христов О. В. (2022). Теоретико-прикладне осмислення ролі використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. С. 660. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/165>

Аналіз нормативно-правових актів у сфері сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності підтверджує думку про необхідність їх оновлення в частині формування дієвого механізму залучення широких верств населення (прикордонних районів) до цього напрямку діяльності. З цією метою також необхідно розробити ефективне морально-матеріальне стимулювання такого сприяння (пільги, правові та соціальні гарантії).

Як окремий, самостійний напрям взаємодії між оперативними підрозділами та місцевим населенням прикордонних районів має стати інституціоналізація участі ветеранів Державної прикордонної служби України, а особливо учасників російсько-української війни у забезпеченні охорони державного кордону та сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності.

Ветерани Державної прикордонної служби України, володіючи спеціальними знаннями щодо особливостей прикордонної обстановки, оперативної тактики та специфіки протидії правопорушенням на державному кордоні, а також користуючись підвищеним рівнем довіри з боку місцевих громад, можуть виступати ефективним комунікативним і координаційним елементом між правоохоронними органами та цивільним населенням. Їх залучення до консультативної, інформаційно-аналітичної та профілактичної діяльності сприятиме підвищенню рівня обізнаності населення щодо загроз прикордонній безпеці, формуванню культури законної співпраці з оперативними підрозділами та зменшенню ризиків колабораціонізму й латентної злочинності у прикордонних регіонах.

Цілком погоджуємося з думкою В. О. Кейдалюка, який стверджує, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» «визнає важливість активної взаємодії між підрозділами, що ведуть оперативно-розшукову діяльність, та громадянами для забезпечення безпеки суспільства та запобігання злочинам. Відповідно до його положень, громадяни мають право вільно та добровільно співпрацювати з правоохоронними органами, надаючи важливу інформацію, яка може сприяти виявленню та розкриттю злочинів. Однак важливо підкреслити, що всі заходи, здійснювані правоохоронними органами, повинні відповідати визначеним нормам і обмеженням, щоб не порушувати права та свободи громадян. Взаємодія повинна ґрунтуватися на взаємній повазі, довірі та дотриманні закону. Такий механізм взаємо-

дії сприяє створенню ефективної системи виявлення та запобігання злочинам, залучаючи громаду до активної участі у забезпеченні громадської безпеки»¹. Відповідно зазначений законодавчий акт «визначає основи взаємодії між підрозділами поліції та населенням з метою забезпечення публічної безпеки та порядку. Ця взаємодія базується на партнерстві, де громадяни можуть надавати інформацію, а поліцейські використовувати добровільну допомогу громадян. Важливим елементом є оцінка рівня довіри населення до поліції, що служить критерієм ефективності діяльності правоохоронних органів. Цей підхід сприяє активній взаємодії між правоохоронцями та громадянами, що є ключовим для ефективного вирішення проблем безпеки в суспільстві. Однак важливо забезпечити, щоб ці заходи були здійснені відповідно до закону та з повагою до прав та свобод громадян, що гарантує легітимність та підтримку громадськості»².

IV. ВИСНОВКИ

Участь місцевого населення у сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України має нормативне, наукове та практичне підґрунтя, проте в сучасних умовах залишається недостатньо реалізованою та недосконало врегульованою.

Проаналізована юридична література свідчить про переважну концентрацію уваги дослідників на участі громадських формувань у охороні громадського порядку, у той час як охорона державного кордону значно рідше ставала предметом наукового аналізу. Статистика показує зменшення кількості активних громадських формувань після початку повномасштабної війни, що обумовлено мобілізацією їхніх членів до Збройних Сил або втратами контрольованих територій.

Наявна правова база (закони України, підзаконні акти) визначає загальні рамки участі громадськості, проте не створює умов для її повноцінної реалізації у сфері оперативно-розшукової діяльності. Аналіз функціоналу громадських формувань показує, що їхній потенціал

¹ Кейдалюк В. О. (2024). Нормативно-правові засади взаємодії національної поліції України з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості: дис. ... д-ра філософії в галузі права: спец. 081. Одеса. С. 100.

² Там само.

залишається суттєво не розкритим, зокрема в частині оперативного співробітництва.

Участь громадськості в оперативно-розшуковій діяльності в умовах війни та нестабільності набула нового змісту. Для забезпечення ефективної співпраці між суспільством і прикордонною службою необхідно оновити законодавчу базу, впровадити інструменти мотивації, створити механізми двосторонньої комунікації та інституціоналізувати участь громадян як невід'ємну складову національної безпеки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. (ред.) (2017). Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія. Харків : Право. 284 с.
2. Довідка щодо діяльності Державної прикордонної служби України з організації та координації роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/gromadski-formuvannya-z-ohoroni-gromadskogo-poryadku-i-derzhavnogo-kordonu>
3. Долгополов А. М. (2008). Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Нац. аграр. ун-т. Київ. 268 с.
4. Захарченко А. М., Тарасенко О. С. (2025). Правові аспекти примусового припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. *Правовий часопис Донбасу*. № 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-47-53>
5. Каблов Д. С. (2007). Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / ДЮІ ЛДУВС. Донецьк. 191 с.
6. Кейдалюк В. О. (2024). Нормативно-правові засади взаємодії національної поліції України з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості: дис. ... д-ра філософії в галузі права: спец. 081 / ОДУВС. Одеса. 212 с.
7. Московець В. І. (2011). Правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. № 3. С. 79–86.
8. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій: Закон України від 03.05.2022 № 2237-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>
9. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
10. Про затвердження Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>
11. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-p#Text>

12. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>
13. Стахура І. Б. (2013). Адміністративно-правові засади планування профілактичної роботи громадських формувань з охорони громадського порядку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 282–291.
14. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-p#Text>
15. Христов О. В. (2021). Система правового регулювання використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: компаративний аналіз, можливості для України. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. № 7(94). С. 64–69. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69>
16. Христов О. В. (2022). Теоретико-прикладне осмислення ролі використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. С. 655–661. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/165>

REFERENCES

1. Development Strategy of the State Border Guard Service: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1189-r of November 23, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-p#Text> [in Ukrainian].
2. Dolgoplov A. M. (2008). Orhanizatsiyno-pravovi pytannya diyalnosti hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poryadku i derzhavnoho kordonu v Ukraini [Organizational and legal issues of the activities of public formations for the protection of public order and the state border in Ukraine]: dissertation ... candidate of legal sciences: speciality 12.00.07 / NAGrU. Kyiv. 268 p. [in Ukrainian].
3. Golina V. V. & Kolodyazhny M. G. (eds). (2017). Hromadskist u zapobihanni i protydyi zlochynnosti: vitchyznyanyy ta mizhnarodnyy dosvid [The Public in Crime Prevention and Combating: Domestic and International Experience]. Kharkiv: Pravo. 284 p. [in Ukrainian].
4. Hryvstov O. V. (2021). Systema pravovoho rehulyuvannya vykorystannya hromadskosti pidrozdilamy kryminalnoyi politsiyi pid chas protydyi zlochynnosti: komparatyvnyy analiz, mozhlyvosti dlya Ukrainy [The system of legal regulation of the use of the public by criminal police units when combating crime: comparative analysis, opportunities for Ukraine]. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. No. 7(94). pp. 64–69. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69> [in Ukrainian].
5. Hristov O. V. (2022). Teoretyko-prykladne osmyslennya roli vykorystannya hromadskosti pidrozdilamy kryminalnoyi politsiyi pid chas protydyi zlochynnosti [Theoretical and applied understanding of the role of using the public by criminal police units when combating crime]. *Legal Scientific Electronic Journal*. No. 10. pp. 655–661. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/165> [in Ukrainian].
6. Information on the activities of the State Border Guard Service of Ukraine regarding the organization and coordination of the work of volunteer groups responsible for maintaining public order and protecting the state border. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/gromadski-formuvannya-z-ohoroni-gromadskogo-poryadku-i-derzhavnogo-kordonu> [in Ukrainian].
7. Kablov D.S. (2007). Administratyvno-pravovyy status chleniv hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poryadku i derzhavnoho kordonu [Administrative and legal status of members of public formations for the protection of public order and the state border]:

- dissertation ... candidate of legal sciences: speciality 12.00.07 / DJI LSUIA. Donetsk. 191 p. [in Ukrainian].
8. Keidalyuk V. O. (2024). Normativno-pravovi zasady vzayemodiyi natsionalnoyi politykyi Ukrainy z hromadskymy obyednannamy pravookhoronnoyi spryamovanosti [Normative and legal principles of interaction between the national police of Ukraine and public associations of law enforcement orientation]: dissertation ... PhD: speciality 081 / OSUIA. Odesa. 212 p. [in Ukrainian].
 9. Moskovets V. I. (2011). Pravove rehulyuvannya diyalnosti hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poriadku v Ukraini [Legal regulation of the activities of public organizations for the protection of public order in Ukraine]. *Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*. No. 3. pp. 79–86. [in Ukrainian].
 10. On Amendments to the Law of Ukraine “On the Fundamentals of National Resistance” Regarding the Authorization of Territorial Defense Forces to Carry Out Tasks in Areas of Military (Combat) Operations: Law of Ukraine No. 2237-IX of May 3, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text> [in Ukrainian].
 11. On the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine No. 661-IV of April 3, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> [in Ukrainian].
 12. On the Approval of the Instructions on Working with Public Organizations for the Protection of the State Border: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 948 of September 15, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text> [in Ukrainian].
 13. On the Approval of the Regulations on Volunteer Units of Local Communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1449 of December 29, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-n#Text> [in Ukrainian].
 14. On the Participation of Citizens in the Maintenance of Public Order and the Protection of State Borders: Law of Ukraine No. 1835-III of June 22, 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14> [in Ukrainian].
 15. Stakhura I. B. (2013). Administrativno-pravovi zasady planuvannya profilaktychnoy roboty hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poriadku [Administrative and legal principles of planning preventive work of public formations for the protection of public order]. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series*. No. 3. pp. 282–291. [in Ukrainian].
 16. Zakharchenko A. M., Tarasenko O. S. (2025). Pravovi aspekty prymusovoho prypynennya diyalnosti hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poriadku i derzhavnoho kordonu [Legal aspects of the forced termination of the activities of public formations for the protection of public order and the state border]. *Legal Journal of Donbas*. No. 1. pp. 47–53. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-47-53> [in Ukrainian].